

โบราณคดีที่ทรงรักทรงรักษา

“...ในการปฏิบัติราชการตามหน้าที่ เรามักจะต้องเดินทางมาก ต้องเข้าไปในภูมิภาคประเทศที่มีลักษณะต่างๆ กัน ลักษณะภูมิภาคแปลกๆ เหล่านี้ นอกจากมีความสวยงามแล้วยังเป็นเครื่องกำหนดความเป็นอยู่ของมนุษย์ไม่มากนักน้อย สถานที่ส่วนใหญ่ที่เราเยี่ยมชมมักจะ เป็นชุมชนใหญ่น้อย ที่อยู่อาศัยของคนมากหน้าหลายตาที่มีวิถีชีวิต ถิ่นประเพณี ประกอบการงานอาชีพต่างกัน สถานที่เหล่านี้บ้างก็เป็นชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ แต่เรามักจะพบ บ่อยๆ ว่า บริเวณที่ตั้งชุมชนในปัจจุบันนี้เคยมีมนุษย์มาตั้งหลักแหล่ง ทำมาหาเลี้ยงชีพ สร้างสรรค์วัฒนธรรมสืบทอดกันมาแต่อดีตอันยาวนาน บางครั้งเราอาจอดเสียมิได้ที่จะนึก ย้อนกลับไปว่า แต่ก่อนสถานที่ที่เรากำลังยืนอยู่ เป็นทางดำเนินชีวิตของบรรพชน ไม่รู้จัก เท่าไรที่ผ่านความสุข ความทุกข์ นานาประการ ได้มาและสูญเสียสิ่งต่างๆ จนผืนแผ่นดินนี้ เป็นแผ่นดินไทย ที่เป็นของเรา ที่เราจะต้องถนอมรักษาไว้ให้อยู่ต่อไปอย่างดี...”^๑

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงสนพระราชหฤทัยในประวัติศาสตร์โบราณคดี นับแต่ทรงพระเยาว์ ทรงเล่าถึงกิจกรรมสำคัญที่ต้องพระราชหฤทัยอย่างหนึ่ง คือ การศึกษาโบราณคดี หรือ ประวัติศาสตร์ ในครั้งนั้นสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเชิญศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล เพื่อถวายคำบรรยายในเรื่องโบราณคดี และนำเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการจัดแสดงใน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เมื่อทรงเจริญพระชันษา ทรงเลือกสาขาวิชาประวัติศาสตร์เป็นวิชาเอกในการศึกษาปริญญาตรี ที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และทรงศึกษาต่อในระดับปริญญาโท สาขาวิชาภาษา ตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

วิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาโท เรื่อง จารึกปราสาทพนมรุ้ง นับเป็นพระราชนิพนธ์ที่ทรงคุณค่าในทางวิชาการ ไม่เฉพาะเพียงเรื่องราวจารึกที่เป็นภาษาตะวันออกเท่านั้น หากยังเกี่ยวข้องกับเรื่องราวทางโบราณคดีของ โบราณสถานปราสาทพนมรุ้งด้วย

ความสนพระราชหฤทัยใฝ่รู้ และทรงศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยพระองค์เอง เมื่อทรงมีโอกาสนาสรรพวิทยา ที่ทรงเรียนรู้มาถ่ายทอด ทำให้เมื่อทรงตกลงพระราชหฤทัยในการรับราชการที่โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๓ เป็นต้นมา จึงทรงเลือกสอนวิชาประวัติศาสตร์ และอารยธรรมไทยให้แก่นักเรียนนาย ร้อยพระจุลจอมเกล้า เพื่อปลูกฝังความรัก ความภาคภูมิใจในประวัติความเป็นมาของชาติและบรรพชนไทย

นอกจากพระองค์จะทรงสอนในห้องเรียนแล้ว ยังทรงมีพระราชดำริว่า การศึกษาด้วยการฟังบรรยาย การอ่านหนังสือ หรือศึกษาจากสไลด์ภาพนิ่ง หรือสื่ออื่นใดนั้น ไม่สามารถให้ภาพที่แท้จริงได้ จึงทรงจัดกิจกรรม

^๑ กรมศิลปากร. ๙๔ ปี แห่งการสถาปนากกรมศิลปากร (กรุงเทพฯ : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๔๗, หน้า ๑๖ - ๑๗.

ทัศนศึกษาประกอบในการสอน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินทรงนำคณาจารย์และนักเรียน นายร้อยพระจุลจอมเกล้าไปทัศนศึกษาพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทย ในแต่ละครั้งทรงนำนักเรียนของพระองค์ไปยัง สถานที่สำคัญทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ รวมถึงสถานที่สำคัญด้านอื่นๆ เช่น การทหาร การเกษตร ฯลฯ ดังที่ได้พระราชทาน สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๗ ความตอนหนึ่งว่า

“...การบรรยายถ่ายทอดความรู้ของอาจารย์ให้นักเรียน การเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วม ออกความคิดเห็น การให้นักเรียนอ่านหนังสือ การค้นคว้าในห้องสมุด การไปศึกษาค้นคว้าต่อ ในสถาบันที่มีข้อมูล เช่น หอจดหมายเหตุ หรือการออกไปสัมภาษณ์ การออกไปสังเกตการณ์ ออกไปเห็นอะไรๆ ให้กว้างขวาง และรู้จักโยงวิชาการต่างๆ ที่ได้เรียนรู้อาเข้าด้วยกัน ประวัติศาสตร์ คือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยความเป็นมา ไม่จำเป็นจะต้องเป็นเรื่องอดีตที่ห่างไกลอย่าง เดียว ความเป็นมาทุกๆ นาที่ที่เปลี่ยนไปก็ถือว่าเป็นประวัติศาสตร์ โดยคิดอย่างกว้างที่สุด การสอนแต่เรื่องโบราณอาจเป็นประโยชน์แก่นักเรียนน้อยเกินไป ประวัติศาสตร์แบ่งได้เป็น หลายสาขา แต่ต้องโยงเข้าหากันให้ได้ เพราะว่าเป็นปัจจัยของชีวิตด้วยกันทั้งนั้น ไม่ว่าจะ เป็นความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณี หรือว่าเทคโนโลยี การใช้วิธีสอนให้ออกไปศึกษานอก ห้องเรียนหรือทัศนศึกษาเป็นครั้งคราว เพื่อให้ดูทุกอย่าง และฝึกตัดสินใจว่าตนเองเห็นว่าสิ่งนั้น สิ่งนี้ดีหรือไม่คืออะไร การดูงานหรือทัศนศึกษาช่วยให้เห็นหลายสิ่งหลายอย่าง ได้พบปะผู้คน ที่แปลกออกไปกว่าคนที่เคยพบเห็นอยู่เป็นประจำ ได้มีโอกาสพูดคุยกับคนฐานะต่างๆ มีลักษณะ นิสัยต่างกัน มาจากสิ่งแวดล้อมต่างกัน แล้วฝึกการวิจัย การเรียนรู้นอกห้อง...การจัดแต่ละ ครั้งต้องการให้นักเรียนได้รับความรู้ทั่วไปทุกด้าน ไม่ว่าจะ เป็นด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในห้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม ความมั่นคงและ การทหาร วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม เรื่องอาชีพราชฎารเป็นเรื่องที่เน้นมาก ตลอดเวลา...”^๒

ในการเสด็จพระราชดำเนินแต่ละครั้ง ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการ นักโบราณคดี ผู้ปฏิบัติงานของกรมศิลปากรเป็นวิทยากรนำชม รวมทั้งพระราชทานแนวพระราชดำริในการจัดพิมพ์เอกสาร ประกอบการทัศนศึกษาในแต่ละครั้ง โดยทรงพระราชนิพนธ์ คำนำ และทรงเป็นบรรณาธิการในการจัดพิมพ์ เอกสารนั้นด้วยพระองค์เอง ทรงสนพระราชหฤทัยอย่างจริงจังในงานโบราณคดี และการอนุรักษ์โบราณสถาน

แนวพระราชดำริที่พระราชทานแก่กรมศิลปากรในการเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรแหล่ง โบราณคดี และโบราณสถาน ถือเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี โบราณสถานอย่าง ยั่งยืน ซึ่งกรมศิลปากรได้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติสืบต่อมา ดังปรากฏในกรณีต่างๆ

^๒ <http://www.sirindhorn.net/Military-Education-Duties.php>

ได้แก่แนวพระราชดำริเมื่อเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรแหล่งต้นน้ำเมืองสุโขทัย (ไซกพระร่วงลงพระขรรค์ และไซกอื่นๆ เมื่อวันที่ ๑๙ - ๒๐ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๔)

ในครั้งนั้นพระราชทานพระราชนุญาตให้คณะข้าราชการกรมศิลปากร ประกอบด้วย รองอธิบดีกรมศิลปากร (นายนิคม มุสิกคามะ) ผู้อำนวยการกองโบราณคดี (นายประโชติ สังขนุกิจ) หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย (นางสาวมณีนรัตน์ ท้วมเจริญ) หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย (นายเอนก สีหามาตย์) ฯลฯ เข้าเฝ้าเป็นกรณีพิเศษ เพื่อรับพระราชทานกระแสพระราชดำริเกี่ยวกับการจัดทำกำหนดการนำนักเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าไปทัศนศึกษา และแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานและการจัดการโบราณวัตถุ ซึ่งมีสาระโดยสังเขป ดังนี้

- การบรรยายและนำชม วิทยากรผู้บรรยายมักจะอธิบายรายละเอียดลึกเกินไป มีคำศัพท์เฉพาะต่างๆ ซึ่งทรงเข้าใจ เพราะทรงมีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับโบราณคดี ประวัติศาสตร์ศิลปะ เนื่องจากทรงสนพระราชหฤทัย และเคยเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรโบราณสถาน และพิพิธภัณฑสถานต่างๆ โดยมีผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้กราบบังคมทูลอธิบายให้ทราบแต่เมื่อครั้งทรงพระเยาว์ แต่นักเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าไม่มีความรู้พื้นฐานด้านนี้ จึงควรใช้ภาษาง่ายๆ ในการบรรยาย ไม่ควรใช้ศัพท์ทางวิชาการมาก หากใช้ก็ควรอธิบายความหมายให้ชัดเจน

- การอนุรักษ์โบราณสถานและการจัดการโบราณวัตถุ กรมศิลปากรควรสร้างคลังพิพิธภัณฑสถานขนาดใหญ่เพื่อจัดเก็บของให้เป็นระบบ สามารถใช้เป็นสถานที่ศึกษาเปรียบเทียบกับโบราณวัตถุ ได้ทรงมีพระราชวินิจฉัยเกี่ยวกับการขายโบราณวัตถุว่าเป็นสิ่งไม่ควรทำ ถ้าจะขายก็ควรทำเทียมขึ้นมาขายน่าจะดีกว่า

เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน พระราชทานแนวพระราชดำริว่า การที่กรมศิลปากรมีบุคลากรปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์โบราณสถานไม่เพียงพอ ควรที่จะเปิดหลักสูตรวิชาเฉพาะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานในสถาบันการศึกษาที่อยู่ในการดูแลของกรม เพื่อสร้างบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะทางเข้ามาสนับสนุนการปฏิบัติงาน และลดปัญหาการว่างงาน



สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงฟังบรรยายสรุป และทอดพระเนตรแผนที่ แผนที่
แสดงถึงแหล่งต้นน้ำ บริเวณโขกพระร่วงลงพระขรรค์ เมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๔



สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงฟังบรรยายสรุป และทอดพระเนตรแผนที่ แผนที่
แสดงถึงแหล่งต้นน้ำ บริเวณโขกพระร่วงลงพระขรรค์



สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงฟังบรรยายสรุป และทอดพระเนตรแผนผัง
ภาพถ่ายเกาะแก่งหินของโซภพระแม่ย่า (เหมืองยายอึ่ง)

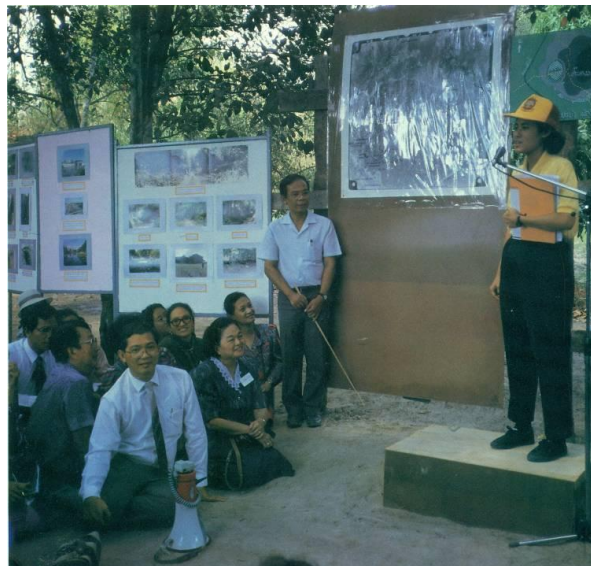
การอนุรักษ์หลักฐานทางโบราณคดีในบริเวณหลุมขุดค้นวัดชมชื่น อำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

เมื่อคราวที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรพื้นที่ขุดค้นวัดชมชื่น เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๗ และทรงถามถึงการอนุรักษ์หลักฐานทางโบราณคดีในบริเวณหลุมขุดค้นนั้น กรมศิลปากรได้น้อมนำพระราชดำริในการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีดังกล่าว ด้วยการจัดให้พื้นที่หลุมขุดค้นวัดชมชื่นเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี โดยสร้างหลังคาคลุมหลุมขุดค้น จัดแสดงข้อมูลพร้อมภาพเกี่ยวกับหลักฐานทางโบราณคดีที่พบ และการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณโดยรอบแหล่ง ส่งผลให้แหล่งขุดค้นวัดชมชื่นได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประเทศไทยที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งในเวลาต่อมา

จากแนวพระราชดำริในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อันทรงคุณประโยชน์ต่อการดำเนินงานด้านโบราณคดีและการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ดังที่กล่าวมา นับเป็นพระกรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อกรมศิลปากร สะท้อนถึงพระราชหฤทัยที่ทรงรักและทรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมของไทยให้คงอยู่ยั่งยืนสืบไป



สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงทอดพระเนตรหลักฐานทางโบราณคดี
จากการขุดค้นที่วัดชมชื่น จังหวัดสุโขทัย
อดีตอธิบดีกรมศิลปากร (นายเอนก สีหามาตย์) ขณะดำรงตำแหน่งหัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
กราบบังคมทูลถวายคำบรรยายนำชม เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๗



สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงทอดพระเนตรโบราณสถานในแหล่งโบราณคดีดง
ละคร จังหวัดนครนายก

บรรณานุกรม

- เลขานุการกรม, สำนัก. หนังสือสำนักเลขานุการกรม ลงวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔ เรื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานกระแสพระราชดำริให้แก่ข้าราชการกรมศิลปากร (เอกสารถ่ายสำเนา)
- ศิลปากร, กรม. หนังสือกรมศิลปากรเลขที่ ๑๕๙๗/๒๔๘๓ ลงวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๔๘๓ ถึงคณะกรรมการจังหวัด นครนายก เรื่อง ขอให้สอบสวนโบราณวัตถุสถานที่ประกาศขึ้นทะเบียนแล้ว (เอกสารถ่ายสำเนา).
รายงานการขุดค้นและขุดแต่งเมืองดงละคร อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก. กรุงเทพฯ : สมาพันธ์, ๒๕๓๖.
๙๔ ปี แห่งการสถาปนากรมศิลปากร. กรุงเทพฯ : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์(๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๔๗.
- อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย. หนังสืออุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ที่ ศธ.๐๗๐๔.๑๒/๑๕๔ ลงวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๓๔ เรื่องสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรแหล่งต้นน้ำเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย (เอกสารถ่ายสำเนา)
- หนังสืออุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ที่ ศธ.๐๗๐๗.๑๓/๑๘๖๖ ลงวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๗ เรื่อง ขอสนับสนุนงบประมาณจัดสร้างอาคารคลุมหลุมขุดค้นโครงกระดูกมนุษย์วัดชมชื่นจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (เอกสารถ่ายสำเนา)
- หนังสืออุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ที่ ศธ.๐๗๐๗.๑๓/๑๕๘ ลงวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๙ เรื่อง เสนอคณะรัฐมนตรีเพื่ออนุมัติหลักการโครงการก่อสร้างอาคารคลุมหลุมขุดค้นวัดชมชื่นและอาคารจัดแสดง (เอกสารถ่ายสำเนา)

<http://www.sirindhorn.net/Military-Education-Duties.php>